

Nacionalinė mokslo programa „Valstybė ir tauta: paveldas ir tapatumas“
Projektas „LDK tradicija, vaizdinys ir modernūs tapatumai“¹
Projektą finansavo Lietuvos Mokslo Taryba, sutarties Nr. VAT-19/2010.

LDK IR JOS FENOMENAI – MODERNIŲJŲ TAUTŲ „ATMINTIES VIETOS“:

didžiųjų ir alternatyviųjų naratyvų vaizdiniai ULB regiono² istorinėje kultūroje

Tyrimų ir istorinės kultūros konstravimo krypties metmenys

Prof. dr. Alfredas Bumblauskas

Teoriniai projekto pagrindai – didžiųjų naratyvų ir atminties vietų teorijos.

Kas yra didieji istoriniai naratyvai? Jau iš XIX a. ateina skirtingos rusų ir lenkų istorikų koncepcijos, diametraliai skirtingai matančios LDK istorijos kreivę, o ypač Abietų Tautų Respublikos žlugimo ar sunaikinimo priežastis. Lietuvių istoriografijai šios problemos ilgai nerūpėjo, tačiau kirtosi, o ir šiandien kartais kertasi lietuvių ir lenkų istorikų koncepcijos, ar virto LDK Lenkijos istorijos objektu, o jei virto, tai nuo kada. Šiandien akivaizdžiai skiriasi lietuvių ir dalies baltarusių koncepcijos dėl LDK etninės kilmės bei pobūdžio. Paprastai tokiais atvejais viena tautinė mokykla kitą apkaltina „neobjektyvumu“. Adolfo Šapokos redaguotos „Lietuvos istorijos“ įvade buvo sakoma: „lig šiol, kaip matėm, Lietuvos istoriją rašė svetimieji, – kiekvienis vis savo tikslais“³. Vadinasi, nepriklausomai nuo to, kad nuo istorizmo metodologijos pradžios XIX a. visi istorikai ant savo darbastalio turi tuos pačius šaltinių kritikos metodus: filologinę šaltinių kritiką, diakritiką, sisteminę kritiką ir visi deklaruoja objektyvumo siekį, tačiau vieni kitus kaltina „skirtingais tikslais“.

Nuo ko priklauso, kad taip skiriasi „objektyvių“ istorikų pažiūros? Nuo to, kad kaunamasi „dėl Tėvynių garbės“ (lenkų istoriko J. Topolskio išsireiškimu), o dar gudriau išsireiškus – kad atstovaujama kuriam nors nacionalistiniam „didžiajam naratyvui“. Lietuvoje ši problema dažniausiai

---

¹ Šis projektas yra tąsa 2007–2008 m. vykdyto projekto „LDK paveldo „dalybos“. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija: modernių tautų ir etninių mažumų tapatybės istoriniuose kontekstuose“, kuris buvo finansuotas Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo (sutarčių nr. L-05/2007, L-05/2008), o rezultatai buvo apibendrinti leidiniuose: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“* (specialusis „Lietuvos istorijos studijų“ leidinys, t. 5). Vilnius, 2008; *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai* (specialusis „Lietuvos istorijos studijų“ leidinys, t. 7), sud. A. Bumblauskas, G. Potašenko. Vilnius, 2009.

² Tai Jerzy Giedroyc'o ir Juliuszo Mieroszewskio vartota santrumpa apie ULB (Ukraina, Lietuva, Baltarusija) geopolitinį regioną – A. Bumblausko pranešimas „Jerzy Giedroyc ULB koncepcija“ („Jerzy Giedroyc' i jego koncepcja ULB“) 2011 m. spalio 13 d. Vilniaus universitete vykusioje diskusijoje „Jerzy Giedroyc ir pokomunistinės Lenkijos užsienio politika“ pagal projektą „Atminties kultūrų dialogas ULB erdvėse“. Žr. dar: A. Bumblauskas. Aktualieji ir istoriniai Europos regionai: Lietuvos Didžioji Kunigaikštija, ULB, Vidurio Rytų Europa // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai*. Vilnius, 2009, p. 17–37.

³ *Lietuvos istorija*, red. A. Šapoka. Kaunas, 1936 (fotografuotas leid. 1989, 1990 ir kt.), p. 10.

net nenujaučiama – nacionalistinio naratyvo dominavimu laikytina jau vien tai, kad neieškomas ir net neįsivaizduojamas joks kitoks (nebent visuotinai atmestas komunistinis ar marksistinis). Tautininkiškumas ar tautiškumas yra laikomas savaimine vertybe, kuriai netaikytina pejoratyviškai traktuojama nacionalizmo sąvoka. Tuo tarpu turtingesnės istoriografijos net viduje neišsitenka viename naratyve. Jau XX a. pradžioje išryškėjusios Lenkijos Romano Dmowskio „tautinių demokratų“ (endekų) ir Juzefo Pilsudskio federalistinės politinės programos tiesiogiai koreliavo su analogiškais istoriografinėmis programomis, skirtingai matančiomis Lenkijos istorinius santykius su LDK ir apskritai rytų kaimynais. Dar kiti autoritetai išryškėjo „Solidarumo“ epochoje, o Jerzy's Giedroyc'as net 1999 m. kalbėjo apie Lenkiją tebevaldančius Romano Dmowskio ir Juzefo Pilsudskio „karstus“⁴. Vienu žodžiu pasakyta taip išpūdingai ir dramatiškai, kad jis jau savaime gimdo savarankišką „didįjį naratyvą“. Juk kai kada istoriniai „didieji naratyvai“ (pranc.: méta récit, grands récits, maître-récits; angl.: metanarratives, grand narratives, master narratives; vok.: Metanarrativen, Meistererzählungen) ir apibrėžiami kaip dramatiški lengvai papasakojami pasakojimai, tačiau pateikiantys ilgalaikės raidos linijas ir ideologinę žinią su konkrečiomis veikimo nuorodomis, sujungia mokslinius tyrinėjimus su visuomenės istorinės sąmonės vaizdiniais, apeliuodami į emocijas, jie tarnauja kolektyvinio identiteto kūrimui. Tai gali būti konceptualios istorinės mikrosintezės, kurių istorikams dažnai ir kurti nebereikia, nes jau vienu ar kitu pavidalu egzistuoja – istorikams reikia tik pasirinkti. Apskritai didžiaisiais pasakojimais galima laikyti ne tik „pavyzdinius“ pasakojimus arba tekstus, ir ne tik akademiškai pagrįstus, bet ir meninius tekstus, ar netgi kitus meno – dailės, muzikos, architektūros – projektus, kuriančius tam tikrus vaizdinius, kuriuos reikia rekonstruoti ir pervesti į tekstą. Apskritai didžiuoju pasakojimu reikėtų laikyti apioriškai priimamų ir neargumentuojamų teiginių visumą. Jornas Rūsenas, pritaikęs paradigmos sąvoką istoriografijai⁵, jai suteikė visų pirma metodologinį turinį. Bet paradigmos sąvoka senojoje graikų kalboje visų pirma ir reiškia pavyzdinį kūrinį. Jeigu didieji pasakojimai pavadinami ir pavyzdiniais pasakojimais – *master narratives* arba *Meistererzählungen* –, vadinasi, juos drąsiai galima pavadinti paradigmomis, ir, kaip matysime, ne bet kokiomis, o ideologinėmis paradigmomis.

Pirmasis apie „didžiuosius naratyvus“, visų pirma marksistinį arba komunistinį dar XX a. 8-tame dešimtmetyje pradėjo kalbėti prancūzų filosofas Jean-François Lyotard'as ir iškart pareiškė apie jų mirtį postmoderno epochoje⁶. Pagal Lyotard'ą, didieji pasakojimai yra būdingi būtent modernybės

⁴ „Wielokrotnie podkreślaliśmy w *Kulturze*, że Polską wciąż rządzią dwie trumny... Piłsudskiego i Dmowskiego“ – Sto lat polskiego losu: z Jerzym Giedroyciem rozmawia Krzysztof Masłoń // *Plus Minus*, 53/1999, Warszawa, 31 grudnia 1999. Prieiga per internetą: <http://www.zwoje-scrolls.com/zwoje21/text18p.htm>

⁵ Z. Norkus. Jörno Rūseno istorinės kultūros studijų teorinės idėjos // *Problemos*. 2005, Nr. 67, p. 3-4.

⁶ Lyotard, Jean-François. *La Condition postmoderne. Rapport sur le savoir*. Paris: Minit, 1979; J. Fr. Lyotard, *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Manchester University Press, 1984, reprint 1997; Lyotard J. F. *Postmodernus būvis. Šiuolaikinį žinojimą aptariant*. Vilnius, 1993.

epochai, o postmoderniais laikais žmonės nebetiki „didžiaisiais naratyvais“, nes didieji naratyvai vienas kitą atmeta, yra „totalizuojantys“. Net pačią postmodernybę Lyotard’as apibrėžia kaip nepasitikėjimą didžiaisiais naratyvais. Pereinant nuo modernybės į postmodernybę, Lyotard’o manymu, „didieji pasakojimai“ turėtų užleisti vietą „mažiesiems“ („petits récits“), kukliesiems arba „lokaliesiems“ naratyvams, postmodernybė – fragmentacijos ir pliuralizmo amžius. Lyotard’o koncepcija labai išpopuliarėjo, ji taikoma įvairiausioms filosofinėms, sociologinėms, mokslotyrinėms koncepcijoms tirti.

Šiandien dažniausiai yra išskiriami su laisvės ir moderno idėjos sklaida susijęs liberalusis naratyvas, su tautine emancipacija ir nacijos idėja susijęs nacionalistinis naratyvas ir su socialine emancipacija bei klasės idėja susijęs marksistinis naratyvas. Pagrindinės sąvokos, kurios organizuoja šiuos metanaratyvus arba ideologines paradigmas yra atitinkamai modernas, nacija ir klasė. Visų šių naratyvų ištakos aptinkamos jau po Prancūzų revoliucijos ir kildinamos iš Apšvietos epochoje atsiradusio „pažangos“ istorijos modelio, savo ruožtu keitusio viduramžinį „išganymo istorijos“ modelį. Skirtingos praeities interpretacijos, kurios rungtiasi tarpusavyje dėl aiškinimo viršenybės (Deutungshoheit), yra būdingos visoms modernioms visuomenėms. Paprastai įsitvirtina tie istoriniai pasakojimai, kurie reflektuoja esamojo laiko kultūrinės srovės, pajėgia sukelti atgarsį tiek mokslinės disciplinos viduje, tiek išorėje. Taigi, „didysis naratyvas“ šiandien istorikų dažniausiai yra suprantamas kaip į nacionalinę valstybę orientuotas istorijos pateikimas, kuris ne tik skleidžiasi savo įtaka istorijos disciplinos viduje, bet ir tampa dominuojančiu visuomenėje.

Į Lyotard’o „naratyvų mirties“ koncepciją reaguojama keleriopai. Pirma – egzistuoja nuomonė, kad ši naratyvų mirties konstatacija yra naujasis naratyvas, leidžiantis konstruoti daugianaratyvinį arba daugiaperspektyvinį naratyvą ar naratyvus – moterų, mažumų, mentalitetų etc. istorijos. Taigi, šiandieniniame istorijos moksle ne tik toleruojami įvairūs požiūriai į praeitį, bet ir akcentuojama istorijos mokslo bei istoriko pareiga ne suniveliuoti skirtingus požiūrius, o aktyviai ugdyti savarankiškus tautinius ir kultūrinius identitetus. Tai ir yra šiuolaikiniame istorijos moksle deklaruojamas istorinės sąmonės daugiaperspektyvumo principas. Šioje plotmėje ypatingai aktualizuojasi istoriko gebėjimas balansuoti tarp siekio pažinti objektyvią realybę ir akceptuoti atskirų bendruomenių bei žmonių istorinės sąmonės konfigūracijas. Antra – kai kas laiko, kad nėra identitetų be naratyvų. „Didžiųjų naratyvų“ paradigmatica operuoja ir J. Rūsenas bei jo mokyklos šalininkai. Šiame kontekste J. Rūsenas svarsto etnocentrizmo ir jo įveikos problematiką. Tradicinis etnocentrizmas J. Rūsenui koreliuoja su istorizmu, tačiau jis išplečia etnocentrizmo sąvoką, apimdamas ir eurocentrizmą, o tuo pačiu ir liberalųjį Vakarų „didįjį pasakojimą“. Vis dėlto naratyvų „mirties“ sampratą pats J. Rūsenas, pripažindamas monoperspektyvinių naratyvų ribotumą ir jų kritikos pagrįstumą, laiko ribota, nes „nėra jokio kultūrinio identiteto be didžiųjų pasakojimų“. Iš

„didžiųjų pasakojimų“ ypatingo vaidmens pripažinimo, regis, gimsta naujų naratyvų konstravimo programos, įgavusios metaforišką „atminties vietų“ pavadinimą. Jos, priimdamos daugiaperspektyvumą kaip principą (nes „atminties vietos“ turi būti disonuojančių „atminčių“ susitikimo vieta), konstruoja naują ir atvirą, nacionalistinę ir liberalų naratyvus peržengiantį, „didį pasakojimą“.

Taigi, realios didžiųjų naratyvų mirties dar teks palaukti, todėl mums tebeturėtų būti aktualu idėja, kurios kalba apie dominuojančio ir šalutinių naratyvų santykių dialektiką. Istorinės praeities sudabartinimai įgauna „didžiojo naratyvo“ statusą, jei jų autoritetu ir verte neabejojama ar jie bent jau yra vyraujantys visuomenėje, ir kartu jei jie suformuoja „magnetinį lauką“, kuris pajėgus integruoti skirtingus istorinio sudabartinimo elementus. Kiek ir kol šie „didieji pasakojimai“ patenkina visuomenės identiteto poreikius, jie veikia socialiai integruojančiai ir reaguoja į visuomenės pokyčius. Taigi, „didieji pasakojimai“ visada įkūnija socialinę galią. Jie yra įsteigiami ir „prastumiami“, jie turi įsitvirtinti nugalėdami kitus požiūrius arba būti jų nustumtais. „Alternatyvūs“ pasakojimai („Alternativ- und Gegenerzählungen“), kritikuoja dominuojančius istorinius pasakojimus. Tačiau tol kol jie tepateikia dalinį matymą, tol jie nepajėgia pakeisti didžiojo pasakojimo.

Taigi, naratyvų dialektika neužkerta kelio naujo „didžiojo naratyvo“ kūrimui, nes Lietuvos dominuojantis etnocentris, o dar tiksliau etnolingvocentristinis istorijos pasakojimas yra labai selektyvus, labai toli nuo mokslo.

„Atminties vietų“ teorija. LDK ir jos fenomenų, poveikio moderniems tautiniams tapatumams apmąstymui pritaikoma „atminties vietų“ teorija. Iš „didžiųjų pasakojimų“ ypatingo vaidmens pripažinimo gimsta naujų naratyvų konstravimo programos, įgavusios metaforišką „atminties vietų“ pavadinimą. Jos, priimdamos daugiaperspektyvumą kaip principą (nes „atminties vietos“ turi būti disonuojančių „atminčių“ susitikimo vieta), konstruoja naują ir atvirą, nacionalistinę ir liberalų naratyvus peržengiantį, „didį pasakojimą“. P. Nora⁷ / E. Francois / H. Schulze⁸ konceptai – regis, tiesiogiai susiję su pilietiniu nacionalizmu. Tuo tarpu vokiškasis modelis yra atviresnis – tiek autoriais, tiek siužetais – peržengiamos Vokietijos ribos (Stalingradas, Viena, Versalis, Griunvaldas). Ir vis dėlto šie konceptai yra savo šalių visuomenių istorinės sąmonės ir istoriografijos sąlyčio aspektų perinterpretavimas. Ypač pamatant kontraversijas ir disonansus. Pastarasis aspektas ypač svarbus –

---

⁷ Pierre Nora veikalas: *Les lieux de mémoire* / sous la direction de Pierre Nora, T. 1: La République, Paris, 1984; T. 2: La Nation - Héritage, historiographie, paysages, 3 vol. Paris, 1986; T. 3: Les France - De l'archive à l'emblème, 3 vol. Paris, 1993. Sutrumpinti Pierre'o Nora projekto vertimai: *Rethinking France: Les Lieux de Memoire* / under the direction of Pierre Nora, translation directed by David P. Jordan, Vol. 1: The State. Chicago, 2001; Vol. 2: Space. Chicago, 2006; Vol. 3: Legacies. Chicago, 2009; [Vol. 4: Histories and Memories. Chicago, 2010](#). *Realms of Memory: The Construction of the French Past* / directed by Pierre Nora, English-language editor Lawrence D. Kritzman, Transl. from the French by Arthur Goldhammer, Vol. 1: Conflicts and Divisions. New York, 1996; Vol. 2: Traditions. New York, 1997; Vol. 3: Symbols. New York, 1998; Pierre Nora (Hrsg.). [Erinnerungsorte Frankreichs. München, 2005](#); *Франция-память* / П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюимеж, М. Винок. Санкт Петербург, 1999, [P. Nora tekstas „Проблематика мест памяти“, с. 17-50](#)

⁸ *Deutsche Erinnerungsorte* / Hg. E. François, H. Schulze. [Bd. 1, 2, 3](#). München, 2001.

nuo jo P. Nora pradeda: pvz., frankai / galai; golistai / kairieji, etc. Taip atsiranda vienos bene svarbiausios atminties vietų grupės atrankos kriterijus – skirtingų politinių socialinių ir etninių grupių istorinės sąmonės perspektyvų nulemtų skirtingų atminties vietų interpretacijos. Kuo atminties vieta turi skaitlingesnį interpretacijų kiekį, tuo ji „talpesnė“ ir aktualesnė visuomenei. LDK – valstybė ir jos kultūra - užimanti stambius tarpsnius įvairių tautų istorijos, savime tampa kaip modernių tautų „atminties vieta“. Antra vertus, tautų istorijos fenomenai gali būti interpretuojami ir kaip LDK atminties vietos, tampančios LDK ir ATR erdvės šalių bei tautų susitikimų ir dialogų vietomis. LDK projektas peržengia „savų“ visuomenių ribas, o tuo pačiu turi daugiau sąlyčio taškų netik su savo šalies, o su viso regiono istorinės kultūros realijomis, taigi tampa dialogiškas ir aktualus kultūros užsienio politikai bei „liaudies diplomatijai“.

Šio LDK atminties vietų tyrimo tikslas – taikant šiuolaikines istorijos ir kultūros teorijas (atminties vietų, didžiųjų naratyvų ir istorinės sąmonės), apibendrinti LDK istorijos tyrimus ir mažuosius naratyvus, atrenkant juose iškeltus fenomenus, lemtingus įvykius, asmenybes, o kartu skatinti naujiems tyrimams, o tai gali padėti Didžiojo naratyvo korekcijai arba daugiaperspektyviam naratyvui formuoti. Taip suvokiame ir viso projekto tikslą – padėti pagrindą šiuolaikinės lietuviškos tapatybės tyrimams ir rekonstrukcijos bandymams, kuriuose veikia kaip veiksnys LDK istorinė atmintis. Tai reiškia, kad LDK istorijai pažinti naudojamas naujas istorinės sąmonės daugiaperspektyvumo principas. Vadinasi, LDK kultūros paveldo aktualizavimas yra svarbus tiek kuriant naują atvirą ir europietišką Lietuvos tapatybės modelį, tiek ieškant civilizuotų santykių ir dialogo su Lietuvos etninėmis mažumomis, savo istoriją kildinančiomis iš LDK epochos (todėl studija atlikta kaip projekto „Valstybė ir tauta: paveldas ir tapatumas“ dalis).

Tačiau ši aktualizacija svarbi dar vienai šiuolaikinei aktualijai – Lietuvos Rytų partnerystės politikai. Juk už ES ribų yra likę būtent LDK istorijos subjektai – Ukraina ir Baltarusija. Naujausia Zenono Norkaus imperiologinė išvada yra tokia – LDK netapo nei tautų kalėjimu, nei juo labiau tautų lydymo katilu, atvirkščiai, – ji tapo tautų lopšiu⁹. Taigi LDK – tai ne „Didžioji Lietuva“, o trijų būsimųjų tautų ir šiuolaikinių valstybių ištakos. Būtent tiesiogines LDK palikuones šiuolaikinėje epochoje išmintingasis lietuvių kilmės lenkų mąstytojas Jerzy's Giedroycas ir įvardijo kaip ULB – Ukraina, Lietuva, Baltarusija – regioną, tiesiogiai sutampantį su LDK. Vadinasi, istorikams reikia pabandyti suvokti šią idėją, tačiau tiek Lietuvos, tiek ir visose regiono istoriografijose dažniausiai dominuoja tautinių istoriografijų tradicijos. Jose skirtumų yra daugiau negu bendrumų: nesutarimai dėl valstybės genezės (lietuviai ir baltarusiai), dėl „aukso amžių“: poliublininė istorija svarbi lenkams, ikiliublininė – visoms kitoms tautoms, nes joms tai – Statutų amžius. Tiesa, lietuviams – net ne iki

---

⁹ Z. Norkus. *Nepasiskelbusioji imperija: Lietuvos Didžioji Kunigaikštija lyginamosios istorinės imperijų sociologijos požiūriu*. Vilnius: Aidai, 2009

Liublino unijos, o iki Vytauto mirties, o baltarusiams ir ukrainiečiams, atvirkščiai, – kaip tik po Vytauto, kai LDK virto „ir baltarusių valstybe“, o ukrainiečiai švelniai laikmetį iki Liublino unijos vadina „Lietuvos epocha“. Lietuviai siekia daug ką lietuvininti ir stengiasi nematyti baltarusių protėvių rusėnų vaidmens, užmiršta, kad jie labai anksti kartu su lietuviais kūrė Vilnių ir Vytauto raštinę. Tiesa, baltarusių LDK istorijoje dažniausiai nemato ir šiuolaikinė Rusija, taip ir nesukūrusi baltarusių atskirumo diskurso, baltarusiai dažnai nemato lietuvių (tik „žomoitus“ ar „lietuvisus“), o Lenkijos ir Lietuvos „šventąją santuoką“ užmiršta ir lenkai, kalbėdami apie „pirmąją“ lenkų Respubliką jau po Liublino unijos, o kartais net po Krėvos.

Vis dėlto naujos LDK atmintys formuojasi ne tik Lietuvoje, bet ir Baltarusijoje (LDK kaip baltarusių valstybė ir šiandienės tapatybės svarbiausias komponentas), Rusijoje (LDK kaip demokratinė Rusijos valstybės alternatyva), Lenkijoje (LDK ir Lenkijos unija kaip ES prototipas). Lietuvai LDK reminiscencija šiuo aspektu turėtų reikšti ir Europos regiono rekonstrukcijos siekinį. Juk kai pabandysime suvokti visą LDK erdvę, joje pamatysime ne tik sutampančius modernių tautų simbolius (pavyzdžiui, Žalgirį ar Vytautą), kiek (ir tai gerokai dažniau) problemiškas, disonuojančias, iš skirtingų tautų perspektyvų matomas ir tuo svarbesnes viso regiono „atminties vietas“. Lietuviai, lenkai ir baltarusiai – LDK kūrėjai; lietuviai, „litvinai“ ir „litoucai“; pagonys, katalikai ir stačiatikiai; imperija ir tolerancija; lietuvių kalba ir „lietuvių kalbos“ – lotynų, lenkų, rusėnų, – būtent tokias disonuojančias skirtybes Pierre Nora savo garsiajame projekte ir vadina „atminties vietomis“. Jas pradeda „Frankai ir galai“ – šių tradicijų sankirta ar įtampa ir yra Prancūzijos „atminties vieta“.

Taigi šio sąrašo tikslas – ne tiek pristatyti visą LDK istoriją, kiek pateikti LDK istorijos ir jos tradicijos tąsą teikiamas galimybės tapti šiuolaikinių tautų ir valstybių, o ir viso regiono atminties vieta. Nesvarbu, kad vyko ir vyks argumentų varžybos – kam turi priklausyti Mindaugas ir Vytautas, Jogaila ir Lietuvos Statutai, Radvilos ir Chodkevičiai, kaip pasidalyti Adomo Mickevičiaus ir Czesławo Miłoszo kūrybą. Svarbu, kad istorijos, kultūros ir paveldo siužetai taptų bendri visam regionui. Šiuos siužetus reikia ne karpyti, o skaityti.

Konkretūs LDK atminties vietų sudarymo principai. ULB regiono istoriografijos ir istorinės kultūros analizę esame pradėję anksčiau¹⁰, o šiais metais pagal projektą atlikome Lietuvos istorijos didžiųjų ir alternatyviųjų naratyvų analizę¹¹. Šiuolaikinei lietuvių tapatybei aktualių ir ją praplečiančių

¹⁰ A. Bumblauskas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos paveldo „dalybos“ ir „Litva / Letuva“ distinkcijos konceptas // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“*. Vilnius, 2008, p. 15–66.

¹¹ [A. Bumblauskas. Lietuvos etninės įtampos kaip didžiųjų istorijos naratyvų priešpriešų išdava](#) (straipsnis įteiktas spaudai pagal pranešimą, skaitytą 2011 m. rugpjūčio 25 d. LR kultūros ministerijos surengtoje konferencijoje „Istorinių stereotipų įveikimas kaip priemonė etninėms įtampoms neutralizuoti“). Taip pat A. Bumblausko pranešimas „Didžiųjų Lietuvos ir Lenkijos istorijos naratyvų sankirta ir sąlyčio taškai“ („Skrzyżowanie i styczność wielkich narracji historycznych Litwy i Polski“) 2011 m. spalio 21–22 d. Lietuvos istorijos institute surengtame seminare „Savas ir svetimas kultūrinis paveldas Lietuvoje: LDK ir lenkiško paveldo sąlyčiai ir konfrontacijos“ („Swoje i obce dziedzictwo kulturalne w Litwie: styczność i konfrontowanie dziedzictwa WKL i dziedzictwa polskiego“). Sąlytis su baltarusiškaisiais naratyvais

LDK atminties vietų analizę ir atranką esame pradėję šio projekto metu parengtoje mokslo studijoje¹². Čia pateikiame ULB regiono šalių istorinių arba atminties kultūrų analizę, įvertinant tiek dominuojančius nacionalistinius, tiek alternatyvius naratyvus, tiek naujausias mokslinės istoriografijos tendencijas. Aišku, tai – preliminarinė analizė, skirta, kaip problemų nuorodos, būsimai projektą apibendrinančiai tarptautinei konferencijai.

LDK atminties vietomis laikomi tie reiškiniai ir siužetai, kurie gali būti reikšmingi ir aktualūs ne vienai, o kelioms nacionalinėms istorinėms perspektyvoms. Todėl neįtraukiami į sąrašus (be atskiros mokslinės diskusijos) tik konkrečioms nacionalinėms kultūroms svarbūs reiškiniai. Pvz., neįtraukiami Martyno Mažvydo ir kiti lietuviakalbės raštijos fenomenai, nes vargu, ar jie taps patys savaime reikšmingi baltarusiams ar lenkams. Atrodo, kad perspektyviau juos laikyti LDK daugiakalbiškumo fenomeno dalimi. Lygiai taip pat vargu, ar Lietuvai taps aktualijomis konkretūs net Vilniuje aidų neturintys stačiatikybės ar kazokijos fenomenai.

---

pristatomas: [A. Bumblauskas. Деление наследия Великого Княжества Литовского: взгляд на Могилев из Кретинги // *Гісторыя Магілёва: мінулае і сучаснасць*. Зборнік навуковых прац VII Міжнароднай навуковай канферэнцыі 29–30 чэрвеня Магілёў, 2011, с. 313–321.](#) Visi šie tekstai ir pranešimai yra parengti kaip šio projekto – „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija, vaizdinys ir modernus tapatumai“, finansuojamo Lietuvos Mokslo Tarybos (sutarties Nr. VAT-19/2010) – dalis.

¹² A. Bumblauskas. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštija ir jos tradicija*. Vilnius, 2010.

LDK ATMINTIES VIETOS LIETUVOS ISTORINĖJE KULTŪROJE

Lietuvos istorijos didžiojo ir alternatyviųjų naratyvų sąlyčio taškai:

1. **Žalgirio mūšis¹³ ir jo atminties vietos Lietuvoje¹⁴** (vienintelis didžiojo ir alternatyviųjų naratyvų sąlyčio taškas)
2. **Vytautas** (alternatyviųjų ir didžiojo naratyvų interpretacijos skiriasi)
3. **Mindaugas**
4. **Radvilos, Barbaros Radvilaitės ir Žygimanto Augusto meilės istorija**

Alternatyviųjų naratyvų naujai suaktualinamos atminties vietos:

5. **LDK kaip imperija – Z. Norkus (Lietuva), M. Niendorf (Vokietija), A. Filiuškin (Rusija), T. Snyder (JAV), N. Davis (Didžioji Britanija).** Jei LDK imperija, tai negali būti paveldėta vienos tautos.
6. **Vilnius¹⁵** (radikalus naratyvų skirtumas: šalia dominuojančio vaizdinio apie Šventaragio, Gedimino ir Basanavičiaus Vilnių formuojasi alternatyvūs naratyvai, akcentuojantys Vilniaus daugiakultūriškumą su 10 konfesijų, rusėniška „Vilniaus puse“, lenkakalbe senalietuvių, o taip pat žydų litvakų istorines perspektyva)
7. **Vilniaus universitetas¹⁶**
8. **Lietuvos krikštas** (jei LDK – ne vien lietuvių, o ir stačiatikių krikščionių valstybė, tai sąvoką „Lietuvos krikštas“ reikia perinterpretuoti)
9. **Liublino unija¹⁷**
10. **Bažnytinės unijos, ekumeninių maldos namų ir bizantinės gotikos idėja kaip LDK integracijos ženklas¹⁸**

¹³ A. Bumblauskas, V. Čerkasas, I. Marzaliukas. Žalgirio mūšis – tautų mūšis. Vilnius, 2011. [A. Bumblausko tekstas „Žalgiris: trijų LDK tautų žvilgsniai / LDK tautų tribalsis“](#) parengtas kaip šio projekto – „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija, vaizdinys ir modernus tapatumai“, finansuojamo Lietuvos Mokslo Tarybos (sutarties Nr. VAT-19/2010), dalis. Tezės buvo išdėstytos tarptautiniame seminare 2011 m. spalio 27–28 d. Varšuvoje „Poland-Russia: opening the window“ (Institute for Interdisciplinary Studies „Artes Liberales“, University of Warsaw), diskusijoje „Grunwald 1410 – Rosja 1612“. Žr. taip pat straipsnį: [A. Bumblauskas. Žalgiris: neatsakyti klausimai // Lietuvos istorijos studijos, t. 26, 2010, p. 59–93.](#)

¹⁴ **Žalgirio atminties vietų Lietuvoje sąrašas** pateikiama priede prie šio teksto, o taip pat publikuojamas su vaizdine medžiaga *Magnus Ducatus Lithuaniae*: [mdl.lt / Istorinės kultūros vitrina / Lietuvos istorijos naratyvai ir atminties vietos / Žalgirio mūšio atmintys](#)

¹⁵ Tarptautiniame seminare „Senalietuvių suradimas: mokslinė koncepcija Lietuvos, Baltarusijos ir Lenkijos istorinėje kultūroje“ (2011 m. balandžio 15 d., Vilniaus universitetas, Istorijos fakultetas) A. Bumblausko išsakytos tezės publikuotos anksčiau: A. Bumblauskas. Lietuvos istoriniai „didieji pasakojimai“ ir Vilniaus paveldas // *Naujas Vilniaus perskaitymas: didieji Lietuvos istoriniai pasakojimai ir daugiakultūrinis miesto paveldas* (specialusis „Lietuvos istorijos studijų“ leidinys, t. 8). Red. kol. A. Bumblauskas, Š. Liekis, G. Potašenko. Vilnius, 2009, p. 15–47.

¹⁶ Žr.: *Alma Mater Vilnensis: Vilniaus universiteto istorijos bruožai*. Vilnius, 2009; S. Narbutas, R. Janonienė. *Senasis Vilniaus universitetas, 1579–1832*. Vilnius, 2009.

¹⁷ Žr.: A. Bumblauskas. Lenkijos ir Lietuvos unija: žvilgsnis iš Vilniaus = Unia polsko-litewska: spojrzenie z Wilna // *440 lat Unii Polsko-Litewskiej = 440 metų Lenkijos-Lietuvos Unijai*. Warszawa, 2009, p. 7–13.

11. LDK stačiatikių bažnyčia ir jos metropolija (kaip 3-iasis LLV subjektas)¹⁹
12. Įvairiakalbė LDK raštija²⁰
13. Daugiakonfesiškumas²¹
14. Rusėnai / maskoliai; rus'kij (rusėnų) ir russkij (Maskvos) kalbos; Lietuvos rusai (sentikiai)²² / rusai Lietuvoje;
15. Gegužės 3-iosios konstitucija ir „Tarpusavio įžadas“²³
16. Chodkevičiai²⁴ (Lietuvos istoriografija – G. Kirkienė – suaktualina baltarusiams, pagrįsdama jų kilmę ne iš Kijevo, o iš Gardino)
17. Palenkė²⁵ (kaip LDK „vitrina“)

LDK ATMINTIES VIETOS BALTARUSIJOS ISTORINĖJE KULTŪROJE²⁶:

Sutampančios, bet skirtingai (lyginant su Lietuva) interpretuojamos:

1. LDK²⁷ (LDK idėja varžosi su „lukašenkiniu“ partizaninio karo II PK naratyvu)
2. Mindaugas (kaip „baltarusiškos“ Lietuvos kūrėjas)
3. Naugardukas (kaip Mindaugo karūnavimo vieta ir pirmoji „baltarusiškos“ Lietuvos sostinė; stačiatikių metropolijos sostinė)

¹⁸ Žr.: G. Kirkienė. Stačiatikių integracija į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos visuomenę XV–XVI a. // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“*. Vilnius, 2008, p. 157–168.

¹⁹ Žr.: S. Temčinas. Bažnytinės knygos rusėnų kalba ir religiniai identitetai slaviškose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos žemėse XIV–XVIII a.: stačiatikių tradicija // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“*. Vilnius, 2008, p. 129–156.

²⁰ Apie kiriliškąją LDK raštiją žr.: S. Temčinas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos rusėniškoji literatūra kaip kultūrinės integracijos modelis // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai*. Vilnius, 2009, p. 53–86.

²¹ Žr.: A. Bumblauskas. Multikonfessionalität des Großfürstentums Litauen im europäischen Kontext // *Jahrestagung 2004 / Litauisches Kulturinstitut*. Lampertheim, 2005, p. 29–46.

²² Lietuvos rusų istorinę perspektyvą pristato dr. Grigorijus Potašenko: Г. Поташенко. *Староверие в Ливонии: Вторая половина XVII – начало XIX вв. Исследования, документы и материалы*. Вильнюс: Aidai, 2006.

²³ Žr.: A. Bumblauskas. [Konstytucja 3 maja a amnezja historyczna Litwy i Polski](#) // *Lex et Rex in Polonia et in Lithuania... Tradycje prawnoustrojowe Rzeczypospolitej – doświadczenie i dziedzictwo* / Trybunał Konstytucyjny. Pod red. nauk. A. Jankiewicz. Warszawa, 2011, p. 219–230; Idem. Konstytucja 3 maja a amnezja historyczna Litwy i Polski = Gegužės 3-iosios konstitucija: Lietuvos ir Lenkijos užmarštys // *Trybunał Konstytucyjny. Studia i Materiały*, t. XXVI: Spotkania w Trybunale Konstytucyjnym, Z okazji obchodów Święta Narodowego Trzeciego Maja (w latach 2007, 2009, 2010). O budowie demokracji i kultury politycznej. Warszawa, 2010, s. 13–32; Idem. Gegužės 3 dienos Konstitucija: Lietuvos ir Lenkijos užmarštys // *1791 metų gegužės 3 dienos konstitucijos ir trečiųjų Lietuvos ir Lenkijos valstybių įstojimo į Europos Sąjungą metinių iškilmingo minėjimo ir konferencijos medžiaga*. Vilnius, 2007, p. 79–99; Idem. [Gegužės 3-iosios konstitucija ir Lietuva](#) // *Konstitucinė jurisprudencija: Lietuvos Respublikos konstitucinio teismo biuletenis*, nr. 1: sausis-kovas. Vilnius, 2006, p. 318–322.

²⁴ Žr.: G. Kirkienė. *LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV–XVI amžiuje*. Vilnius, 2008.

²⁵ Tema išdiskutuota su Lenkijos istoriku prof. hab. dr. J. Maroszeku .

²⁶ Apibendrinimas iš 2011 m. balandžio 15 d. Vilniaus universiteto Istorijos fakultete surengto tarptautinio seminaro „Senalietuvių suradimas: mokslinė koncepcija Lietuvos, Baltarusijos ir Lenkijos istorinėje kultūroje“ Iharjo Marzaliuko skaityto pranešimo.

²⁷ Žr.: В. Носевич. Наследие Великого княжества Литовского в исторической памяти современных белорусов // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai*. Vilnius, 2009, p. 301–320; Г. Саганович. Великое княжество Литовское в современной белорусской историографии // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“*. Vilnius, 2008, p. 73–92.

4. **Vilnius**²⁸
5. **Žalgiris**²⁹. 2 skirtingi baltarusių požiūriai į Žalgirį: 1) Žalgiris – labiau baltarusių mūšis (nes LDK – baltarusių valstybė), 2) Žalgirio nėra baltarusių savimonėje³⁰, nes nėra vadinamuosiuose „baltarusių metraščiuose“ – viduriniajame Lietuvos metraščių sąvade.
6. **Radvilos**³¹

Savarankiškas baltarusių istorinės kultūros įnašas

1. **Pranciškus Skorina**
2. **Oršos mūšis – Žalgiris Rytuose**
3. **Brastos bažnytinė unija**
4. **Iš LDK kanceliarijų kilę raštijos fenomenai, rašyti kirilica: Lietuvos Statutai, Lietuvos Metrika ir Lietuvos metraščiai** (baltarusiams labai svarbi, lietuviams – tik „LDK slavų kanceliarinė kalba“, nors jau egzistuoja E. Gudavičiaus pradėtas ir kitų Lietuvos tyrinėtojų – S. Temčino bei N. Morozovos – formuojamas alternatyvus naratyvas)
5. **Žemaitija**³² (baltarusių besiformuojantis nacionalistinis naratyvas iškelia, tiesa labai kontraversiškai, Žemaitijos svarbą)

LDK ATMINTIES VIETOS UKRAINOS ISTORINĖJE KULTŪROJE³³:

Pastaruoju metu suaktualinamos atminties vietos, nes dominavo LDK užmarštis:

²⁸ Žr.: T. Poklad. Baltarusiškas Vilnius: paveldas ir atmintis // *Naujas Vilniaus perskaitymas: didieji Lietuvos istoriniai pasakojimai ir daugiakultūrinis miesto paveldas* (specialusis „Lietuvos istorijos studijų“ leidinys, t. 8). Red. kol. A. Bumblauskas, Š. Liekis, G. Potašenko. Vilnius, 2009.

²⁹ Tema išdiskutuota 2010 m. rengiant leidinį „Žalgirio mūšis – tautų mūšis“.

³⁰ Tema išdiskutuota su Baltarusijos istoriku Ihariu Marzaliuku tarptautiniame seminare 2011 m. balandžio 15 d. „Senalietuvių suradimas: mokslinė koncepcija Lietuvos, Baltarusijos ir Lenkijos istorinėje kultūroje“.

³¹ Apie išskirtinį dėmesį Radvilų giminei Baltarusijoje byloja neseniai išleistas Radvilų giminės portretų faksimilinis leidinys: Радзівілы. Альбом партрэтаў. XVIII—XIX стагоддзі. Мінск, 2010. Be to Radvilų rūmai Nesvyžiuje, kaip Radviloms priklausiusi Miro pilis yra vieninteliai Baltarusijos objektai (šalia Struvės geodezinio lanko) įtraukti į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą. Į UNESCO Tarptautinį registrą „Pasaulio atmintis“ ([International Register „Memory of the World“](http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/flagship-project-activities/memory-of-the-world/register/full-list-of-registered-heritage/registered-heritage-page-7/radzwills-archives-and-niasvzh-nieswiez-library-collection/#c188531)), inicijavus Baltarusijos nacionalinei bibliotekai, pagal bendrą Baltarusijos, Lietuvos, Suomijos, Lenkijos, Rusijos Federacijos ir Ukrainos paraišką, 2009 m. buvo įtraukta Radvilų archyvų ir Nesvyžiaus bibliotekos kolekcija. Žr.: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/flagship-project-activities/memory-of-the-world/register/full-list-of-registered-heritage/registered-heritage-page-7/radzwills-archives-and-niasvzh-nieswiez-library-collection/#c188531>; <http://unesco.lt/index.php?url=radvilu-archyvai-ir-nesvyziaus-bibliotekos-kolekcija-2>. Šią Radvilų archyvų kolekciją, išbarstytą po įvairias šalis siekiama virtualiai rekonstruoti. Apie tai žr.: <http://www.mdl.lt/thesaurus/rekonstruojamos-isbarstytos-kolekcijos/>

³² A. Dziarovič. Этнополитическая структура ВКЛ в представлениях современной белорусской историографии; V. Nosevič. Проблемы образования ВКЛ: обзор белорусской историографии – pranešimai, skaityti 2007 m. gruodžio 1 d. projekto „LDK paveldo dalybos“ seminare „LDK paveldo „dalybos“: tautinė baltarusių istoriografijos mokykla“.

³³ Ukrainiečių sąrašas ne kartą diskutuotas: su Feliksu Šabuldo, Olena Rusina, Dmitro Vaščuku (ypač 2009 m., rengiant leidinį „Ukraina: Lietuvos epocha 1320–1569“), Borisu Čerkasu (ypač 2010 m. rengiant leidinį „Žalgirio mūšis – tautų mūšis“), o taip pat 2011 m. su dr. Petro Sasu, rengiant leidinį „Chotino mūšis 1621“. Žr.: Н. Яковенко. «Польша» и «Литва»: семантика пространств взглядом из Киева (середина XIX – начало XX в.) // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai*. Vilnius, 2009, p. 193–212; А. Блануца, Д. Ващук. Украина: литовский период истории (современная историография и историческое сознание) // *Тен пат*, p. 321–336.

1. „Lietuvos epocha“ („Litovska doba“)³⁴
2. Kijevas (kaip LDK rusėnų antroji sostinė šalia Vilniaus ir kaip ATR 3-iosios dalies – Rusios – sostinė)
3. Algirdas ir mūšis prie Mėlynųjų Vandenių
4. Vytautas ir Lucko suvažiavimas
5. Švitrigaila, Karijotaičiai ir kiti Gediminaičiai Ukrainoje
6. Ostrogiškiai
7. Chotyno mūšis (ir Sahaidačnas)³⁵
8. Kazokija ir Trijų Tautų Respublikos idėja (vietoje Abiejų Tautų Respublikos – šalia Lenkijos ir Lietuvos dar Rusia)

LDK ATMINTIES VIETOS LENKIJOS ISTORINĖJE KULTŪROJE IR REKONSTRUOJAMOJE SENALIEUVIŲ PERSPEKTYVOJE³⁶:

Visos LDK temos didžiuosiuose Lenkijos istorijos naratyvuose (tiek R. Dmowskio endecijos, tiek J. Pilsudskio federalistų) yra laikomos Lenkijos istorijos dalimi (išskyrus nebent pagonybės epochą ir jos paveldą). Todėl reikalingas alternatyvus naratyvas, kuris gali remtis Jerzy Giedroyc idėjomis, o taip pat J. Bardacho ir kitų LDK subjektiškumo sampratomis³⁷. Rekonstruojama senalietuvių perspektyva leidžia naujai perinterpretuoti Lenkijos didžiųjų naratyvų atminties vietas ir ypač suaktualina LDK likimo temas ir paskutinius „LDK piliečius“.

1. Jogaila ir Jogailaičiai

³⁴ Žr.: *Україна: литовська доба 1320–1569*. Київ, 2008; *Ukraina: Lietuvos epocha. 1320–1569*. Vilnius, 2009.

³⁵ П. Сас, Г. Кіркенє, А. Бумблаускас. *Хотинська битва 1621 – битва за центральну Європу*. Київ, 2011. Žr.: A. Bumblausko tekstas: [Хотинський бій 1621 року: нашарувна забуття, с. 209–211](#) / [Chotino kautynės: 1621 m.: užmarščių klodai](#).

³⁶ Senalietuvių LDK atminties vietas išdiskutuotos šio projekto 2011 metais surengtuose tarptautiniuose seminaruose: su prof. Dariuszu Szpoperiu ir kitais – seminare „Gente lithuanus, natione lithuanus: užmiršta tapatybės formulė?“ (2011 m. gruodžio 2 d., Vilniaus universitetas, Istorijos fakultetas), su prof. Krzysztofu Buchowskiu ir kitais – „Senalietuvių suradimas: mokslinė koncepcija Lietuvos, Baltarusijos ir Lenkijos istorinėje kultūroje“ (2011 m. balandžio 15 d., Vilniaus universitetas). Žr. dar: R. Gaidis. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos idėja ir tautiniai atgimimai. Vieno Lietuvos lenko perspektyva // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai*. Vilnius, 2009, p. 145–164; Š. Liekis. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos refleksija Lietuvoje XIX–XX a. pradžioje // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“*. Vilnius, 2008, p. 331–348.

³⁷ Juliuszo Bardacho darbai, specialiai skirti Lietuvos Didžiajai Kunigaikštijai: J. Bardach. *Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVII w.* Warszawa 1970; Idem. *O dawniej i niedawnej Litwie*. Poznań, 1988. J. Bardacho koncepcija, pamatanti LDK subjektiškumą ir po Gegužės 3-osios, išdėstyta: J. Bardach. Konstytucja 3 maja a unia polsko-litewska // *Przegląd historyczny*, 1991, t. 82, zes. 3-4, p. 383-410; Idem. Konstytucja 3 Maja a Zaręczenie Wzajemne Obojga Narodów z 20 X 1791 roku // *Lithuania*, 1991, nr. 3 (4), p. 23-32; Idem. Konstytucja 3 Maja a Zaręczenie Wzajemne Obojga Narodów 1791 roku // *Studia iuridica*, 1992, t. 24, p. 26; Idem. O Rzeczpospolitą Obojga Narodów: Dzieje związku Polski z Litwą do schyłku XVIII wieku. Warszawa 1998; Idem. Keletas pastabų apie Gegužės 3-iosios Konstituciją // *Šiaurės Atėnai*, 2000, gegužės 6, nr. 17 (507), p. 10. Fundamentali ir reljefinga Lenkijos-Lietuvos santykių istorija, kuri turėtų tapti parankine LDK istorikų knyga: Błaszczyk G. *Dzieje stosunków polsko-litewskich. T. 1: Trudne początki*. Poznań, 1998; *T. 2: Od Krewa do Lublina. Cz. 1*. Poznań, 2007

2. ATR tolerancijos ir daugiakultūriškumo³⁸ idėja
3. Vilniaus barokas
4. Gegužės 3-iosios konstitucija
5. Adomas Mickevičius
6. Senalietuviai ir jaunalietuviai³⁹ (virtuali diskusija tarp K. Skirmuntt, M. Riomerio, A. Viskanto, Maironio ir J. Tumo-Vaižganto)
7. Józefas Piłsudskis ir broliai Narutavičiai (istorinės Žemaitijos bajorai kuria dvi modernias valstybes – Lenkiją ir Lietuvą)
8. Czesławas Miłoszas kaip „paskutinis LDK pilietis“

ŽYDŲ LDK ATMINTIES VIETOS⁴⁰:

1. LDK kaip „Lite“
2. Vilnius kaip „Litės“ Jeruzalė („Yerushalayim D’Lite“)⁴¹
3. Vilniaus Gaonas
4. Litvakai kaip Izraelio ištakos (5-ta valstybė, gimusi iš ATR) (konkuruoja su „Rusijos žydo“ identitetu); jidiš ir jos dialektas „litviš“ kaip alternatyva Izraelio hebrajų kalbai

KITŲ LIETUVOS TAUTINIŲ MAŽUMŲ (KARAIMŲ, TOTORIŲ) ATMINTIES VIETOS⁴²:

1. Vytautas

³⁸ A. Sulima Kamiński. *Historia Rzeczypospolitej wielu narodów, 1505–1795: obywatele, ich państwa, społeczeństwo, kultura*. Lublin, 2000.

³⁹ Žr.: D. Szpoper. *Sukcesorzy Wielkiego Księstwa*. Gdańsk, 1999; Idem. *Aleksander Meysztcowicz: portret polityczny konserwatysty*. Gdańsk, 2001; Idem. *Pomiędzy caratem a snem o Rzeczypospolitej*. Gdańsk, 2003; Idem. *Gente Lithuana, Nazione Lithuana. Myśl polityczna i działalność Konstancji Skirmuntt (1851–1934)*. Gdańsk, 2009; [K. Buchowski. Litwomani i polonizatorzy: Mity, wzajemne postrzeganie i stereotypy w stosunkach polsko-litewskich w pierwszej połowie XX wieku. Białystok, 2006](#); Idem. *Szkice polsko-litewskie czyli o nietatwym sąsiedztwie w pierwszej połowie XX wieku*. Toruń, 2005.

⁴⁰ Idėjos diskutuotos su prof. hab. dr. Dovidu Katzu, prof. Anthony Polonsky, prof. dr. Šarūnu Liekiu, dr. Jurgita Šiaučiūnaite-Verbickiene. Žr.: D. Katz. Jewish Correlates of the Notion of the Grand Duchy of Lithuania // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“*. Vilnius, 2008, p. 169–203; Idem. *Lithuanian Jewish Culture*. Vilnius, 2010. Second revised and updated edition. (I leid.: Vilnius, 2004); A. Polonsky. What is Origin of the Litvak? The Legacy of the Grand Duchy of Lithuania // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“*. Vilnius, 2008, p. 263–292; J. Šiaučiūnaite-Verbickienė. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos suvokimo realybės ir mitologijos kontekstai Lietuvos žydų bendruomeninėje savimonėje // *Ten pat*, p. 349–376;

⁴¹ Žr.: J. Šiaučiūnaite-Verbickienė. Žydiškas Vilnius: kaip jį suprantame? Paveldosauginiai diskursai // *Naujas Vilniaus perskaitymas: didieji Lietuvos istoriniai pasakojimai ir daugiakultūrinis miesto paveldas* (specialusis „Lietuvos istorijos studijų“ leidinys, t. 8). Red. kol. A. Bumblauskas, Š. Liekis, G. Potašenko. Vilnius, 2009, p. 215–232

⁴² Diskutuota su habil. dr. Tamara Bairašauskaite. Žr.: T. Bairašauskaitė. Vietinis komponentas Lietuvos totorių sociokultūrinės tapatybės konstrukcijoje (istoriografinis aspektas) // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai*. Vilnius, 2009, p. 255–276. Dar žr.: *Orientas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos visuomenės tradicijoje: totoriai ir karaimai*. Sud. T. Bairašauskaitė, H. Kobeckaitė, G. Miškienė. Vilnius, 2008; A. Jakubauskas, G. Sitdykov, S. Dumin. *Lietuvos totoriai istorijoje ir kultūroje = Литовские татары в истории и культуре*. Kaunas, 2009.

LDK ATMINTIES VIETOS RUSIJOS ISTORINĖJE KULTŪROJE⁴³:

- 1. LDK kaip nedespotinės Rusijos alternatyva („drugaja Rus“)**
- 2. Žalgiris**

LDK ATMINTIES VIETOS VOKIETKALBIŲ ŠALIŲ ISTORINĖJE KULTŪROJE:

- 1. Žalgiris / Tannenberg** (konkuruoja su II-uoju Tannenbergu 1914 m.)
- 2. Vilnius kaip kultūros metropolis – C. Hell** (Austrija)⁴⁴

---

⁴³ LDK atminties vietos Rusijos istorinėje kultūroje išdiskutuotos su doc. dr. Aleksandru Filiuškinu, dr. Michailu M. Kromu, prof. dr. Igoriu Kurukinu. Žr.: A. Филюшкин. „Другая Русь“ в русской историографии // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“*. Vilnius, 2008 p. 93–113; M. Кром. Великое княжество Литовское в российской историографии XIX–XX вв. // *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai*. Vilnius, 2009, p. 177–192; И. Курукин. Этногенез белорусов и украинцев в современной историографии России // *Ten pat*, p. 337–356.

⁴⁴ Žr.: *Europa erlesen: Vilnius*. Hrsg. von Cornelius Hell. Klagenfurt/Celovec, 2009; *Vilnius: Geschichte und Gedächtnis einer Stadt zwischen den Kulturen*. Hg. M. Schulze Wessel, I. Götz, E. Makhotina. Frankfurt, New York, 2010.